منداڵان و بووکە بە بارانە .. ڕەزا شوان

(بووکە بە بارانە) یەکێک لەو نەریتە دێرین و ڕەسەنە کوردییانەمان، کە مێژووی بە هەزاران ساڵ بەر لە ئەمساڵ دەگەڕێتەوە، مایەی شادی و دڵخۆشیشە، کە تا ئەمڕۆش ئەم نەریتەمان بە نەمری ماوەتەوە، بەڵام بە هۆی وێرانکردنی گوندەکانی باشووری کوردستان و، ئابڵوقەدانی زۆربەی گوندەکان و شارۆچکەکانی ڕۆژهەڵات و باکوور و ڕۆژئاوای کوردستان، لە لایەن داگیرکەرانی ڕەگەزپەرستەوە، تا ئەمڕۆش زیاتر لە نیوەی ژمارەی گوندە وێرانکراوەکانی باشووری کوردستان ئاوەدان نەبوونەتەوە. تا ئێستاش داگیرکەران دژایەتی هەموو داب و نەریتێکی ڕەسەنی کوردیمان دەکەن.. لە هەندێ ناوچەی کوردستان دا، بووکە بە بارانە وەکو جاران ناکرێت و خەریکە ئەم نەریتەمان بەرەو کاڵبوونەوە بچێت. ڕێوەسمی بووکە بە بارانە لە هەموو ناوچەکانی کوردستان دا، بە هەمان مەبەست و بە هەمان شێوە بەڕێوەدەبرێت.
جاران منداڵان و گەورەکان پێکەوە بووکە بە بارانەیان دەکرد، بە زۆریش لە گوندەکان و کەمتریش لە شارەکانی کوردستان بەڕێوەدەبرا.. بەڵام لە ئەمڕۆدا بووکە بە بارانە تایبەت بووە بە منداڵانەوە، گەورەکان (کۆسە) دەکەن کە هەر لە هاوشێوەی بووکە بە بارانەیە بە کەمێک جیاوازییەوە.. هەروەها (نوێژە بارانە)ی بە کۆمەڵیش دەرکرێت.. نوێژە بارانە دیاردەیەکی تازەیە و کۆوەڵکی ئاینی بە خۆوە پێچاوە.. بەڵام نە کۆسە و نە نوێژە بارانە، نەیان توانیوە و ناتوانن جێی بووکە بە بارانەی منداڵان بگرنەوە یا ئەو ڕەسەنایەتی و خۆشییەیان هەبێت.
بێگومان باران بارین مایەی خێروبێر و فەڕ و هات و بوژانەوەیەی زەوییە، مژدەی خۆشی و شادییە، ئاو زۆر دەبێت و دەغڵ و دان و باخ و بێستان پاراودەبن، لەوەڕ و گژوگیا زۆر دەبن. باران هیوا و بەختەوەری و شادی و گەشی و خۆشی بە جووتیاران دەبەخشێت، چونکە سەرچاوەی سەرەکی بژێوی ژیانیان، بەروبوومی دەغڵ و دان و دانەوێڵە و بەری باخ و بێستان و ئاژەڵەکانیانە.. سەرچاوەی ئاوی سەر زەوی و ژێر زەویش ئاوی باران و بەفرە.. زۆر ساڵ بە هۆی کەم بارین و وشکە ساڵییەوە.. ئاو کەمی کردووە، دەغڵ و دان بێ بەرهەم بوونە و، ئاوی کانی و بیر و جۆگە و خڕ و چۆمەکان وشکیان کردووە، گیا و گەڵ و لەوەڕ و کەم بوونە و زوو وشکبوونەتەوە.. بەشێک لە

گوندنشینەکانمان ناچار بوونە کە بە ماڵ و مەڕ و ماڵاتەکانیانەوە بەرەو کوێستانەکانی کوردستان رەوبکەن و بە دوای ئاو و لەوەڕدا بگەڕێن.. ئەمەش بارگرانییەکی زۆری بۆ درووستکردبوون.

بووکە بە بارانە.. نەریتێکی کۆنی کوردانە.. هەر ساڵێک کە باران نەبارێت یا کاتی پەڵە بەسەربچێت و ترسی وشکە ساڵی ه□ بێت. منداڵان و مێردمنداڵانی کوڕان و کچانی کورد لە گوندەکان و شارۆچکەکان و لە هەندێ لە گەڕەکەکانی شارەکانی کوردستان دا، لە ناوەڕاستی وەرزی پایز، یا لە سەرەتای بەهاردا، بووکە بە بارانە دەکەن. بە گۆرانی و یاری و چەپڵەلێدان و بەزم، ئەم ریوڕەسمە کوردەوارییە، بە شێوەیەکی خۆش بەڕێوە دەبەن.. منداڵان نزا دەکەن و لە خوا دەپاڕێنەوە کە بەزەیی بە فەقیر و بە هەژاران و بە جووتیاران دا بێتەوە، بارانیان بۆ ببارێنێت و دڵیان خۆش بکات و هیوایان ببوژێنێتەوە و نیگەرانیان بڕەوێنێتەوە و گرانی روویان لێنەکات.

هەر لە دێر زەمانەوە، رێوڕەسمی (بووکە بە بارانە) بە زۆری لە لایەن منداڵانەوە بەڕێوەبراوە، چونکە منداڵان هێمای دڵپاکی و بێگوناهی و بێتاوانین، خۆشەویستی خوان.. بە بڕوای خەڵکیش، خوا دڵی منداڵان ناشکێنێت و نزا و پاڕانەوەکانیان قبووڵ دەکات و باران دەبارێنێت.

بۆیەش ناوی لێنراوە (بووکە بە بارانە) چونکە بووک هێمای جوانی و قەدەمخێری و پیرۆزییە.. هێمای خۆشی و شادییە.. زۆر جاریش وا رێکەوتووە کە لە کاتی بووک گواستنەوەدا، لە پایز یا لە بەهاردا، باران باریوە. خەڵکەش وتوویان بووکێکی پێ بە خێرە.. مەبەست لە بووکە بە بارانە ئەوەبووە، کە سەرنجی ئاسمان بە لای زەویی تینوودا رابکێشن. ئاویش هەموو شتێک پاک دەکاتەوە، هەر بەو نیازەوە ئاویان بە سەر بووکە بە بارانەدا کردووە، گوایە خەڵکی بە زۆری گوناهبارن، بڕوایان وایە کە بەو ئاوکردنە بەسەر بووکە بە بارانەکەدا، لە گوناهەکانیان پاک دەبنەوە.. لەوانەیە ئاسمان بەزەیی پیان دا بێتەوە و باران ببارێنێت.. لە کورتە باسێکی وادا نامانەوێت لەرووی لۆژیکی و ئەفسانەییەوە، رای خۆمان لەم بارەیەوە بخەینە روو.

چۆنییەتی دروستکردنی بووکە بە بارانە، منداڵان بە هاوکاری گەورەکان، لە دارێکی درێژ یان لە قامیش، لە شێوەی (خاچ) و لە سیمای بووک دا (بووکەڵەیەک) دورست دەکەن، جلی کچانەی کوردی رەنگاوڕەنگی لەبەردەکەن و بووک ئاسایی زۆر جوان دەیڕازێننەوە.. ئینجا منداڵێکی چوست و چالاک و رەند، کچ بێت یا کوڕ، بووکەڵەکە بەرز دەکاتەوە و پێشی منداڵەکانی تر دەکەوێت و دەکەونە رێ، هەموویان پێکەوە بە یاری و بە چەپڵەلیدان و بە ئاوازەوە، گۆرانی

(بووکە بە بارانە) دەڵێن.. کۆڵان بە کۆڵان، ماڵ بە ماڵ دەگەڕێن..
کە بچنە بەر دەرگای هەر ماڵێک، کابانی ماڵەکە، لە بەردەم دەرگاوە
یا لەسەر بانەوە، گۆزەیەک یا جەوەنەیەک یا کاسەیەکی پڕ لە ئاو
بەسەر (بووکەڵەکە – بووکە بارانەکە) دا دەکات، بە نیازی هاتنەدی
مرازی خەڵکیش دەرزییەک لە بووکەڵەکە دەدات.. ئینجا شتێک لە پارە،
مێوژ، گوێز، خورما، نوقڵ، نیسک، ساوەر، بە منداڵەکان دەدات. لە
دوای گەڕانی ماڵەکان.. منداڵەکان دەچنە ماڵێ یەکێکیان و شتەکان
لە نێوان خۆیان دا بەش دەکەن.. زۆر جاریش کابانی ئەو ماڵە نیسک و
ساوەرەکەیان بۆ لێدەنێت و منداڵەکان پێکەوە دەیخۆن.
ئەو بەستە و گۆرانییە فۆلکلۆریی□انەی کە منداڵان لە دوای
بووکەڵەکە بە بارانەکەوە، بە کۆمەڵی و بە ئاوازەوە دەیڵێنەوە..
بە زۆری تایبەتن بە بارانەوە، بریتین لە نزا و ل□ پ□ا□ن□وە لە
خوا بۆ ئەوەی باران بۆ فەقیر و بۆ هەژاران ببارێنێت.. ئەمانە
چەند نموونەیەکن لەو گۆرانییانەی کە منداڵان بە ئاواز و بە یاری
و گۆرانییەوە دەیانڵێنەوە:
(هەیاران و مەیاران) من کە منداڵ بووم.. ماڵمان لە دێیەکی نزیک
شاری کەرکوک بوو.. لە سەرەتای پایزدا، گەر هەور بوایە و ئاسمان
خوناوی(نەرمە باران)ی بکردایە، منداڵانی دێیەکەمان
کۆدەبووینەوە.. هەردوو باڵمان راست دەکردەوە و بە دەوری خۆمان دا
دەسووڕاینەوە.. بە کۆمەڵی لەگەڵ یاری دا ئەم کۆپلەیە گۆرانییەمان
دەوت:

هەیاران و مەیاران
یاخوا بباری باران
بۆ فەقیر و هەژاران
ئەمساڵ ببارێ باران

لە هەندێ ناوچەی رۆژهەڵاتی کوردستان دا، هەمان کۆپلە بە کەمێک
گۆڕانەوە:

هەناران و مەناران
یاخوا داکاتە باران
بۆ فەقیر و هەژاران
یاخوا باران ببارێ
بۆ سەر قوڕینەی بەهارێ

(بووکە بە بارانێ) ئەم گۆرانییە فۆلکلۆرییە، بە زۆری منداڵان بە
کۆمەڵ و بە ئاواز و بە یاریییەوە، بە دوای بووکەڵەی (بووکە بە
بارانە) ەوە دەیڵێنەوە:

بووکە بە بارانێ
ئاوی بن دەغڵانێ

سەعاتی جارانە

لە هەندێ ناوچەی رۆژهەڵاتی کوردستان، گەرانی (بووکە بە بارانی) بەم شێوەیەیە:

بووکە بارانە
بوکە بارانە
یاخوا ببارە
یا شای هەزاران
داکاتە باران
بۆ فەقیر و هەژاران
گەنم هیچی نەماوە
هەمووی پرووشقاوە
بووکە بارانە
بووکە بارانە
یاخوا ببارە

لە دەڤەری (بادینان) یش لە باشووری کوردستان، ساڵی جارێک یا دووجار، لە وەرزی پایز و بەهاردا، بە هەمان شێوەی ناوچەکانی تری کوردستان، لە زۆربەی گوندەکان و شارۆچکەکان دا، منداڵانی کچان و کوڕانی بارانخواز (بویکا بارانێ) دەکەن.. ئەمەی خوارەوەش، گۆرانییەکە کە لە پەرتوکی (ئەدەبێ زارەکا) وەرگرتووە، لە لێکۆڵینەوەی (محەمەد عەبدوڵا ئامەدی) یێ کە لە (٢٠٠٥) دا لە سلێمانی چاپکراوە:

بویکا باران دەڤە
دەخلەکێ ئەرزان دەڤە
تەرزانیا سالان دەڤە
* * * * * * * * * * * *
بویکا مە خەلی خەلی
نادەینە حەسەن گەلی
دە دەینە ئامەدی یا
دە دانە سەر کورسی یا
دە پێ دادەن شەمسی یا
بژمەرن عەباسی یا
* * * * * * * * * * * *
بویکا مە یا ل ئەڤرازی
یا دکەتە گازی گازی
چەنگە کە رزقی دخازی
* * * * * * * * * * * *

بویـــــکا مەیـــا ل مەگـــــلانا
یا دکـەلــــوژیت کـــــــەزانا
خــــودی بــــدەت بــــــــارانا

هونەرمەندی کوردمان مامۆستا (سەلاح محەمەد کەیی) کە لە لای منداڵان کوردمان بە (مام عەوڵا) ناسراوە.. یەکەم هونەرمەندی گۆرانیبیژی کوردە کە بە گۆرانی ئەم نەریتە کوردەوارییەی بەرز راگرت و بە نەوەی نوێی ئاشنا کرد.. مامۆستا سەلاح محەمەد بە بەشداری کچۆلەیەکی چاوگەشی دەنگخۆش و کۆمەڵێ منداڵێکی جوانی کچان و کوڕان بە جلی جوانی کوردییەوە، گۆرانی (بووکە بە بارانە)ی لە کلیپێکی رەنگاوڕەنگ دا بۆ (تەلەفزیۆنی کوردستان) تۆمارکرد. مام عەوڵا بێجگە لەم گۆرانییە.. چەند گۆرانییەکی فۆلکلۆری خۆشی تریشی بۆ منداڵان تۆمار کردوون، لەوانەش (هەلور بلور) شایەنی ئەوپەڕی دەستخۆشییە.. ئەمەش گۆرانی (بووکە بە بارانە) کەی (مام عەوڵا) یە:

هەیـــــاران و مەیـــــــاران
یا خــوا داکـــــاتە بـــــــاران
بـــە فەقـــــیر و هـــــــەژاران
قەومی حەسەن و حوسێنان
هەمووی قەبوون لە توینیان
* * * * * * * * * * * *

خوایــــە بـــــاران ببـــــــارە
لـــــە لادێ و لـــە شـــــــــارە
لە ســـبەینـــێ تا ئێـــــــــوارە
بـــە لـــیزمە بێـــتە خــــوارە
* * * * * * * * * * * *

بووکـــــــە بـــە بــــــــارانە
ئـــــــــاوی بـــن دەغـــــــڵانە
سەعـــــاتی جـــــــارانە
لە دێــــــرین زەمـــــانە
* * * * * * * * * * * *

بووکـــی نـــاو باغـــــانە
چەنـــد خـــــان و مـــــانە
لـــە گـــــەورە مـــــاڵانە
لـــە دێـــــرین زەمـــــانە
* * * * * * * * * * * *

بووکـــە چەتە سەر کەپـــرە

لێـــــــــدەدا دەف تـ□ پـــــــڵێ
لـە کەسیش ناکـا شـــەرمێ
لـە دێـــــــرین زەمـــــــــا نێ
* * * * * * * * * * * *
شەمــوولەی مــن چــی دەوێ
مێـــــوژی عەمــــارانی دەوێ
شەکـری لە شــــارانی دەوێ
دیـــــــاری منـــــــداڵانی دەوێ
* * * * * * * * * * * *
شەمــوولەی لە نــــــاو رەزی
بــــای لێـــدەدا و دەلـــــــەرزي
فـــــــڕدەکـا ئــــاڤی تـــــــەزی
بە جـــوانـــیـەکەی دەنـــــــازی
* * * * * * * * * * * *
شەمــوولەی مــن چــی دەوێ
مێـــــوژی عەمــــارانی دەوێ
شەکـری لـە شــارانی دەوێ
دیــــــــاری منــــــداڵانی دەوێ
* * * * * * * * * * * *

ساڵی پار (٢٠١٧) لە شاری (کامــیاران) لە رۆژهەڵاتی کوردستان، لە لایەن ساوایانی سێ باخچەی ئەم شارەوە. بە شێوەیەکی رێک و جوان، رێورەسمی (بووکە بە بارانە) یان بەڕێوەبرد. بە گەرمی ئافەرین و دەستخۆشی لە دادە دڵسۆزەکان لە منداڵە جوان و چاوگەشەکانی ئەم سێ باخچەیە دەکەین، کە ئەم نەریتەیان بە منداڵانی ئەمڕۆمان ئاشنا کرد، تا بیزانن و لە یادیان بمێنێت.
هەر ساڵی پار هونەرمەندی کوردمان کاک (ئــاریان رەزایی) کە لە دایکبووی شاری سەقزە لە رۆژهەڵاتی کوردستان، خوێندکاری بەشی سینەمایە لە زانکۆی تاران. بە هاوکاری خاتوو (میــنا سەهبانی) بە شانۆگەری (بووکە بە بارانە) لە فیستیڤاڵی شانۆی منداڵان دا لە شاری (تــاران) بەشداریان کرد.. جێی سەرنج و دڵخۆشی و دەستخۆشی بینەران بوو. بووکە بە بارانە، یەکێکیش بوو لەو شانۆیانەی کە خەڵات کران.. هەر ئەم شانۆیە لە چەند شوێنێکی رۆژهەڵاتی کوردستان دا نمایش کرا، بووە ما□□ی شادی و خۆشحاڵی بینەران، بە تایبەتیش منداڵان.
لە هەشتەمین فیستیڤاڵی (ژیــار) دا بۆ فــیلم و بۆ وێنەی کێشراوی منداڵان، لە شاری (سـنە) ی رۆژهەڵاتی کوردستان چەند فیلمێک و چەندین تابلۆی وێنە نمایش کران. یەکێک لەو فیلمانە، فیلمی (بووکە

بـارانە)ە بـووە، لە ئامـادەکردن و دەرهێنـانی (شەمسیا ناسـری) و (تەیمـوور قـادری) یەکێکیش بـوو لە فیلمە خەڵاتکراوەکـانی ئەم فیستیڤاڵە..
پەرتوکێکیش بە ناوی (بویکا بارانێ.. یاریێن کوردەوەرای) کە کاک (محەمەد حەسەن بنـاڤی) بە زاری کرمانجی باکوور نووسیوەتی و لە (٢٠٠٢) دا لە هەولێر چاپکراوە. حەزمان دەکرد بە دەوڵەمەنکردنی ئەم باسە ئەم پەرتووکەشمـان بخوێنـدایەتەوە.. بەڵـام تـا ئەمڕۆ چاومان بەم پەرتوکە نەکەوتووە.

خەزگە و هـیوای ئەوەش دەخـوازم کە، دادەکانی باخچەکانی ساوایان، لە باشووری کوردستان دا، ئەوانیش ئەم نەریتە کوردییەمان بەرز و زیندوو رابگرن، منداڵانی باخچەکانیان، لە رێی نمایشی شانۆییەوە بە (بووکە بە بارانە) ئاشنابکەن.

(باران) پانتاییەکی باشی گرتەتەوە لە ئەدەبی کوردی و لە گۆرانی فۆلکلۆری کـوردی و لە هۆنراوەکـانی هەنـدێ لەو شـاعیرانەش کە بە منـداڵان هۆنراوە دەنووسن.. یەکێک لەوانەش کەڵە شاعیری گەلەکەمان کـاک (لەتیـف هەڵمەت)ە، لە راسـتیش دا کـاک لەتیـف هەڵمەت لە هۆنراوەیەک زیاتری لەسەر باران هەیە و، لە چەند هۆنـراوەیەکیش دا بە جوانی و ئاسانی باسی لە سوودەکانی باران بۆ منداڵان کردوون.. لە (دیوانی منداڵان)ی کاک لەتیف هەڵمەت.. بۆ ئاماژەپێدان، ئەمە کۆپلەی یەکەمی هۆنراوەی (بـاران) ی کاک هەڵمەتە، کە سێ کۆپلەیە، شایەنی باسیشە لە لایەن هونەرمەندێکی پیاوی سویدییەوە، هەر بە زمانی کوردی (بـاران)ەکەی کاک هەڵمەت بە گۆرانییەوە دەیڵێـتەوە:
(بـــاران)
بـارانە… بـارانە
بـاران هـاوڕێی گشتمانە
دایـکم دەڵێ:
هەرچـەن بـاران ببـارێ
لەگـەڵ هەموو نمەیەکدا
گوڵێکی جـوان
دەتـە خـــوارێ
لە ئاسـمان..
بووکە بە بارانە، لە لایەن گەلێک لە گەلانی تریش دەکرێت، بە نموونە گەلـی ئەمـازیغی کە لە بـاکووری ئەفریقـادا دەژیـن، بە زۆریـش لە وڵاتانی مەغریب و جەزایر و تونس دا، ئەوانیش بە هەمان شێوەی کورد، ئەمازیغییەکان بووکەڵەی (بووکە بە بارانە) کە پێي دەڵێن

(یالغـونجا) بە واتا کەوچکی گەورە دارین، لە قامیشی گەڵا سەوز دروستی دەکەن و جلی ژنانەی لەبەردەکەن و کەوگیرەکی داری گەورەش بە سەریەوە دەبەستن، ژن و منداڵان دوای بووکە بە بارانەکە دەکەون.. بووکە بە بارانە کونترین و باوترین نەریتی ئەمازیغییەکانە، هەر لەمانیشەوە عەرەبەکانی باکووری ئەفریقا ئەم داب و نەریتەیان وەرگرتوون و بەڕێوەی دەبەن.. میژووی سەرهەڵدانی نەریتی بووکە بارانەیانەی ئەمازیغی، بە چیرۆکێکی ئەویندارى ئەفسانەییەوە گرێ دراوە. چیرۆکی ئەوینی خوای باران لەگەڵ کچێکی زۆر جوانی ئەمازیغی (تەسلەت و ئونزار) کە پەیوەندی بە باران بارین یا نەبارینەوە هەیە.. هیوادارم لە دەرفەتێک دا باس لەم چیرۆکە ئەفسانەییەی ئەمازیغییەکان، بۆ خوێنەرانی کوردمان بکەین.
دووبارەش هیوای ئەوە دەخوازم ـ باران ببارێت یا نەبارێت ـ هانی منداڵانی کوردمان بدەین، کە لە گوندەکان و شارۆچکەکان و لە باخچەکانی ساوایان لە کوردستان دا، لە وەرزی پایز و لە سەرەتای بەهاردا، ساڵانە رێوڕەسمی (بووکە بە بارانە) بەڕێوە بەرن و نەهێڵن ئەم نەریتە کوردەوارییەمان کاڵبێتەوە.

نەرویج: ١/١/ ٢٠١٨